

Fegyverhasználat

Egy legfelsőbb bírósági határozat elemzése

A jogeset rövid tényállása szerint az ügy egyik szereplője rendőr őrmester, a másik egyénileg gazdálkodó juhász. Utóbbinak a kutyáját valaki meglötte, és a juhász az őrmestert gyanúsította ezzel. Amikor ittas állapotban, kutyája keresésére indulva találkozott az őrmesterrel, felelősségre vonta őt a kutya meglövéséért. Az őrmester tagadta ezt, mire a juhász pofonnal válaszolt és a falu felé indult, hogy az őrmestert a feletteseinél feljelentsen. Az őrmester, aki szintén ittas volt, követte a juhászt.

Kölcsönös szidalmazások közepette a juhász botjával megütötte a fejét védelő őrmestert, majd a botot eldobva ököllel ütlegelte és a nyakánál fogva a földre szorította. Dulakodás közben az őrmester zsebéből (nem volt szolgálatban) kiesett a pisztolya. Amikor felkeltek a földről, az őrmester felvette a pisztolyt, a juhász pedig a botját, amivel ismét támadólag közeledett ellenfeléhez. Az őrmester figyelmeztetésére („Ne gyere, mert lelőlek!) nem állt meg, mire az 2–3 méter távolságból hasba lőtte.

A juhász életét a gyors orvosi segítség megmentette. Az őrmester 18 sérülést szenvedett: e koponya-, orr- és kézcsont-sérülések gyógytartama 6 hét volt.

Első- és másodfokon

Az elsőfokú bíróság az őrmestert emberölés büntettének kísérletéért 2 évi, míg a juhászt életveszélyt okozó testi sértés büntettéért 1 évi szabadságvesztésre ítélte. Másodfokon a Legfelsőbb Bíróság az őrmestert büntethetőséget kizáró ok (jogos védelem) címén felmentette. Ítéletében többek között kiemelte: már a megyei bíróság is megállapította, hogy a vádlott jogos védelmi helyzetben cselekedett, de úgy találta, hogy annak mértékét túllépte, mert ijedtsége és menthető felindulása korlátozta a védelem szükséges mértékének a felismerésében. A másodfokú bíróság megítélése szerint „mindkét vádlott egymás elleni fellépése élet elleni közvetlen támadás volt”, márpedig „élet ellen irányuló jogtalan és közvetlen támadásnak löfegyver használatával történt elhárítása esetén az elhárító tevékenység arányosságának a vizsgálata nem merül fel”. A Legfelsőbb Bíróság az őrmestert ezért mentette fel jogos védelem címén.

A határozat felmentő rendelkezése érdemben megfelel a törvénynek, de olyan megállapításokat is tartalmaz, amelyek vitathatók vagy félreérthetőek. Mivel a jogos védelem intézménye mind állampolgári, mind pedig közrendvédelmi és büntetés-végrehajtási szempontból is igen fontos, a kétségeket tisztázni kell.

A Btk. 29. §-a szerint *jogos védelemben* cselekszik és ezért nem büntethető az, akinek cselekménye a saját vagy mások személye (javai stb.) ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogsértés („jogellenes támadás”) elhárításához szükséges.

Jogos védelem

A jogos védelemnek tehát feltétele a védett jogi tárgy ellen megkezdett avagy megkezdéssel közvetlenül fenyegető jogsértő cselekmény. Ez hozza létre az ún. jogos védelmi helyzetet, a jogos védelem első fogalmi elemét. A második fogalmi elem az, hogy a védelmi tevékenység a jogsértés elhárításához szükséges legyen.

Mit mond e két lényegi kérdésben az ismertett döntés?

A közlemény utolsó előtti bekezdése szerint „mindkét vádlott egymás elleni fellépése élet elleni közvetlen támadás volt”. Ebben a formában a megállapítás félreérthető, hiszen így a „megtámadott” juhász oldalán is jogos védelmi helyzet állott volna fenn és indokolásra szorult volna, hogy őt ez okból miért nem mentette fel a bíróság. A másik vádlott oldaláról nézve: ha az ő tevékenysége jogos védelmi cselekmény volt, akkor hogyan lehet azt élet elleni támadásnak nevezni? (Az előbbinek az indoka valószínűleg az volt, hogy kutya megsebzésével motivált cselekmény nem lehet védelem, csupán bosszú.)

Nyilvánvaló, hogy két személy egymás elleni küzdelmében nem lehetnek egyidejűleg mindketten jogos védelmi helyzetben. Az lehetséges, hogy például aki először támadott, felhagy azzal és megadja magát vagy távozni akar, de ellenfele folytatja az immár szükségtelenné vált „elhárítást”. Lehet, hogy az elhárító tevékenység célt ért, az agresszor képtelenné vált a támadás folytatására, de a védekező tovább bántalmazza. Ilyenkor a szerepek felcserélődnek: a korábbi védekezőből támadó lesz és az addigi jogsértő (veszélyeztető) kerül jogos védelmi helyzetbe. Esetünkben a tettegességet a juhász kezdte, így a verekedés során az őrmester volt jogos védelmi helyzetben. Az a körülmény, hogy őt a juhász „a nyakánál fogva a földre szorította”, amellet szól, hogy a juhász volt az erősebb, aki a verekedésben botot is használt és az ítéletben leírt súlyos testi sértést okozta. Nem lehet tehát azt mondani, hogy — a lőfegyver használatát megelőző szakaszban — az őrmester is támadó lett volna.

Még kevésbé áll ez a történetek ezt követő szakaszára, amikor a juhász „a földről felkelni igyekvő, védekezésre korlátozottan képest személyt meg akarta ütni a juhászbottal”. Figyelemmel a fenyegetésre („*Most itt hagyod a fogadatot!*”), az őrmester cselekménye ekkor sem „élet elleni közvetlen támadás”, hanem azt elhárító cselekmény: jogos védelem volt.

Mint a bevezetőben említettem, jogos védelem megállapításához az is kell, hogy a védekező tevékenysége az elhárításhoz *szükséges* legyen. Nem kétséges, hogy a fellebbezési bíróság elismerte a szükségességet — csak éppen nem így nevezte, hanem „*arányosságnak*”. A két kifejezés azonban nem ugyanazt jelenti.

A szakirodalomban sok tinta folyt el annak a megindoklására, hogy nem elég a törvényben a jogos védelmi tevékenységnek az elhárításhoz szükséges voltát előírni; azt is meg kell követelni, hogy arányos legyen. Vajon mivel? A kérdésben vitázók kétféle arányosságot különböztettek meg: *eszközarányosságot* és *kárárarányosságot*.

Az eszközarányosság hívei nem értik meg a jogos védelem intézményének jelentőségét. A jogeszme lényegét tagadó felfogás az, hogy a jogrend ellen vétkezen támadót és a veszélyeztetett jog védelmezőjét arányos hatékonyságú fegyverek kell hogy megillessék. Ellenkezőleg: ilyen helyzetben nem egyenlő

fegyvernek, arányos eszköznek kell a jogot védenie, hanem a védelem döntő fölénye és eleve biztosított győzelme az, amit a jogrend igényel.

A kárárányosság követelménye szerint az elhárító cselekménnyel nem szabad „aránytalanul” nagyobb hátrányt okozni annál, amivel az elhárítandó jogsértés fenyeget.

Szükségesség — arányosság

A kodifikáció során mind az eszközarányosság, mind a kárárányosság hívei minden alkalommal vereséget szenvedtek. A Csemegi kódexben csakúgy, mint az azóta alkotott két Btk.-ban, egyedül a szükségesség követelménye került a törvénybe. Az arányosság hívei a törvényjavaslat indoklására tudnak csak hivatkozni, mely arányosságról is szót ejt. A törvényhozás egyik alkalommal sem iktatta azt törvénybe.

Az a körülmény, hogy az arányosság említése (szükségesség helyett) néha felbukkan a bírói gyakorlatban, pusztán stiláris kérdésként is felfogható lenne arra utalással, hogy a bíróság a szükségességet érti alatta. E hasábokon szóvá tenni azért kell, mert a rendőr és a bv. őr fegyverhasználatát minden esetben közigazgatási jellegű vizsgálat követi; tehát akkor is, ha jogos védelmi helyzetben került rá sor. A vizsgálókra pedig több-kevesebb hatással lehet az, ha a bíróság — a szükségesség törvényi kelléke helyett — arányosságról beszél.

Az arányossági szemlélet hatása alá kerülő vizsgáló a kárárányosságra aligha gondol, mert az könnyű belátni, hogy a védekező nem tudhatja előre, vajon a megkezdett vagy közvetlenül fenyegető támadás nyomán milyen károk keletkezhetnek. (Rendszerint ideje sincs ennek latolgatására.) Ha viszont az eszközarányosság gondolata merül fel a vizsgálóban, ezt a talio elv, valamint — a századeleji és azt megelőző idők tudati örökségként — az ún. *párbajszemlélet* erősítheti. Ez a szemléleti mód akarva-akaratlanul „lovaggá üti” a jogellenesen támadót, sőt úgy is mondhatjuk, hogy a törvénszegővel azonos szintre fokozza le a jogrend védelmezőjét. Márpedig jogállamban a törvény és az ítélkezési gyakorlat éppen azt kell tudatosítsa mindenkiben, hogy a jogellenes támadás — arányos fegyver igénye helyett — súlyos és aránytalan (!) kockázatot jelent a támadó számára.

A rendőrt, a bv. őrt az állam éppen azért látja el löfegyverrel, hogy a társadalmat és önmagát biztonságosan védelmezhesse. Megbocsáthatatlanul vé a közbiztonság ellen, aki a törvény fegyveres őreit elbizonytalanítja, teljesíthetetlen követelményekkel bénítja meg bennük azt, ami feladatuk teljesítésének fontos eleme: *a határozottságot és a gyors cselekvést*. Ha a fegyvert veszélyhelyzetben nem merik használni, ezzel egyrészt önmagukat, másrészt fegyverüket szolgáltatathatják ki a bűnözőnek. Az egyre féktelenebb erőszakos bűnözés elhárítása figyelmeztető jel.

Székely János